

Symposium: „Mia Couto – mozambicki szaman słowa” Poznań, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

28 kwietnia 2016 r.

Organizatorzy: Instytut Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich UW
i Instytut Filologii Romańskiej UAM

Symposium to było kameralnym wydarzeniem akademickim. Wzięło w nim udział ośmiu prelegentów, reprezentujących Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza oraz Uniwersytet Jagielloński, miłośników poetyckiej prozy mozambickiego pisarza, którzy wygłosili zróżnicowane tematycznie referaty dotyczące różnych aspektów twórczości Mii Couto (ur. 1955).

Symposium zostało zainaugurowane odczytaniem listu napisanego przez dr hab. Zofię Marzec, dyrektor Instytutu Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich UW, w którym podkreśliła ona, że mozambicki pisarz jest jednym z najwybitniejszych prozaików tworzących obecnie w języku portugalskim. Jest on autorem dwunastu powieści, dwóch zbiorów poetyckich, siedmiu zbiorów opowiadań, a także kilku kronik i nowel. Oprócz krajów portugalskojęzycznych, gdzie cieszy się ogromną popularnością, jest znany i tłumaczony w Europie, m.in. w Anglii, Hiszpanii, Norwegii, Francji, Szwecji, Niemczech, Holandii, Belgii i we Włoszech, a także w Polsce, gdzie ukazały się już tłumaczenia jego trzech powieści: *Ostatni lot flaminga* (2000), *Taras z uroczynem* (2009) i *Lunatyczna kraina* (2010), a także zbiór *Naszynnik z opowiadań* (2008). Profesor Marzec zwróciła uwagę na fakt, że twórczość Mii Couto wzbudza zainteresowanie krytyków literackich i badaczy literatury na całym świecie ze względu na realizowany przez pisarza oryginalny, interesujący i wartościowy projekt literacki. Pisarz porusza w swojej twórczości ważką tematykę – problem transformacji społecznych i politycznych w postkolonialnej Afryce, konsekwencje wojen kolonialnych i domowych, których doświadczył kontynent, problem wykluczenia społecznego ludzi ubogich lub niepotrafiących się odnaleźć w nowej, postkolonialnej rzeczywistości. Kolejnym istotnym aspektem twórczości Couto jest jego specyficzny styl pisarski. Polega on na eksperymentowaniu z językiem portugalskim w celu jego „mozambikanizacji” oraz na tworzeniu literatury pisanej, zakorzenionej jednak, z jednej strony, w afrykańskiej oralności, odzwierciedlającej swoiste *imaginarium* i kulturę mieszkańców Mozambiku (często postrzegane jako magiczne, cudowne lub fantastyczne), z drugiej zaś, będącej projekcją niczym nieskrępowanej wyobraźni twórczej pisarza, który tworzy neologizmy leksykalne i przekracza normy składniowe i gramatyczne współczesnej portugalszczyzny.

Jako pierwsza referat wygłosiła prof. dr hab. Ewa Łukaszyk (UW), która przedstawiła komparatystyczną analizę wybranych powieści Mii Couto, Lhousaina Azerguiego oraz Doroty Masłowskiej. Według prelegentki autorki ilustrują globalną konwergencję wzorców ewolucji od stadium post- do transkolonialnego. Transkolonialność jest przez Ewę Łukaszyk rozumiana jako ostateczne uleczenie i regeneracja porządków kulturowych uprzednio nadwyrężonych przez przemoc kolonialną. Profesor Łukaszyk bada w tym kontekście postać intelektualisty transkolonialnego, którego narodziny naznaczają, według niej, przejście od oralności do piśmienności, jak również emancypację grup zmarginalizowanych. Nowa postać przerzuca również pomost między ancestralnym światem kultur tradycyjnych a globalną nowoczesnością.

Drugim prelegentem był dr Wojciech Charchalis (UAM), który przedstawił postawę Mii Couto wobec reżimu komunistycznego, wprowadzanego w Mozambiku po uzyskaniu przez ten kraj niepodległości w 1975 r. Prelegenta interesowały również opinie pisarza o zachodzących wtedy w jego kraju przemianach społeczno-politycznych. Wojciech Charchalis porównał je z poglądami pochodzącego z tego samego pokolenia pisarza Ungulaniego ba ka Khosy. Ewolucja obu pisarzy – według prelegenta – wynika z ich pochodzenia oraz specyficznych doświadczeń życiowych. O ile Mia Couto za cel swojej pracy pisarskiej przyjął misję tworzenia jednorodnego społeczeństwa mozambickiego, bez podziałów plemiennych czy rasowych, o tyle Ungulani sięga do wartości tradycyjnych i w swoich najważniejszych utworach przyjmuje pozycje dysydenckie wobec reżimu FRELIMO, zupełnie obce Mii Couto.

Następnie dr Renata Díaz-Szmidt (UW) – autorka niniejszej relacji, którą interesuje twórczość publicystyczna pisarza, w swoim wystąpieniu wyeksponowała szczególną cechę twórczości Mii Couto, która polega na oscylacji tematów jego refleksji między polityką a literaturą oraz między kulturą a antropologią. Społecznie lub politycznie zaangażowane teksty ukazują Mię Couto nie tylko jako pisarza, ale przede wszystkim jako obywatela, analizującego społeczne i polityczne problemy współczesnego Mozambiku. Couto jawi się zatem jako afrykański intelektualista, który wyznacza sobie ambitne zadanie tworzenia opiniotwórczych tekstów na tematy istotne przede wszystkim dla jego kraju, ale także dla symbolicznej przestrzeni kulturowej zwanej Luzofonią. Couto nie tylko przedstawia problemy, ale dogłębnie je analizuje oraz proponuje ich możliwe, konkretne rozwiązania. Kwestionuje przy tym prawdy uznane za uniwersalne i zachęca mozambickiego czytelnika – bo to on jest zakładanym odbiorcą książek – do krytycznego myślenia o skomplikowanej współczesności.

Interesujący referat wygłosił dr Gabriel Borowski (UJ). Założeniem jego wystąpienia było ukazanie twórczości Mii Couto w perspektywie humanistyki eko-

logicznej, w szczególności w kontekście dokonującej się w jego utworach rewizji kategorii człowieka i zwierzęcia, która dąży do ukazania płynności ontologicznych granic. Gabriel Borowski odwołując się do konkretnych przykładów zaczerpniętych z powieści pisarza, próbuje w praktyce zastosować postulaty humanistyki ekologicznej, której cel Ewa Domańska określiła jako: „integrowanie i niehierarchiczne traktowanie nauk humanistycznych i przyrodniczych, wiedzy zachodniej, wschodniej i tubylczej”. W podobnym duchu utrzymany był referat mgr Aleksandry Wilkos, zatytułowany: „Przemienieni/przemienione: o transgresjach ciała w twórczości Mii Couto”. Prelegentkę zajmuje kwestia transgresji człowieka w zwierzę i odwrotnie oraz transgresja płciowa w twórczości pisarza. Wilkos odczytuje liczne transgresje na stronach utworów Couto jako sposób na wyrażanie buntu i oporu wobec „starego porządku”, w tym kolonialnego, oraz jako środek do budowania nowego, postkolonialnego czy transkolonialnego porządku. Prelegentkę interesuje również funkcja holistyczna transgresji w literaturze Mozambiku.

Agata Kowalczyk, słuchaczka studiów magisterskich na UW, wygłosiła referat, którego celem było odnalezienie elementów realizmu magicznego w *Lunatycznej krainie*, pierwszej powieści Mii Couto z 1992 r. i przeciwstawienie ich realizmowi cudownemu (*lo real maravilloso*) Alejo Carpentiera. Po zarysowaniu teoretycznej dyskusji dotyczącej sposobu definiowania realizmu magicznego, prelegentka, odwołując się do propozycji Tomasza Pindela i Katarzyny Mroczkowskiej-Brand oraz przedstawiając własne postrzeżenie zjawiska, przeanalizowała wybrane „niesamowite” zdarzenia z kart powieści. Stwierdziła ponad wątpliwość, że realizm cudowny jest obecny tam, gdzie bohater książki, patrząc na nową dla niego i obcą mu kulturę, nie rozumie jej i dlatego wydaje mu się, że doświadcza cudów. Realizm magiczny jest natomiast czymś głębszym. Jest, jak stwierdziła Mroczkowska-Brand, „kroplą magii w rzece rzeczywistości”. Bohater wychowany w danym kręgu kulturowym przyjmuje dziejące się wokół niego rzeczy niesamowite jako możliwe i prawdopodobne.

Konferencję zamknął referat wygłoszony przez dr. Jakuba Jankowskiego (UW). Badacz zaproponował porównanie powieści Mii Couto *Lunatycznej krainie* z filmem Teresy Praty o tym samym tytule, w ramach określonych poprzez postrzeżenie adaptacji jako jednej z odmian przekładu. Według typologii Romana Jakobsona byłby to przekład intersemiotyczny (transmutacja), czyli interpretacja znaków językowych za pomocą pozajęzykowych systemów znakowych. Jankowski zastanawia się jednak, czy po dogłębnej analizie i porównaniu pierwowzoru literackiego *Lunatycznej krainie* z wersją filmową nie okazuje się, że właściwsze dla adaptacji jest mówienie o przekładzie polisemiotycznym.

Organizatorzy symposium planują wydanie drukiem tekstów referatów, uzupełnionych o artykuły innych polskich badaczy, dotyczących fascynującej twórczości Mii Couto, w serii *Słowa i Miejsca*, wydawanej przez Uniwersytet im.

Adama Mickiewicza. W serii tej ukazały się już książki poświęcone twórczości pisarzy portugalskich: Fernando Pessoa i José Saramago. Zainteresowanie zorganizowanym w Poznaniu sympozjum oraz rosnąca liczba czytelników prozy Mii Couto w Polsce wskazuje, że nadszedł już czas na solidną naukową publikację, analizującą różne aspekty twórczości tego nietuzinkowego mozambickiego pisarza, laureata wielu prestiżowych nagród literackich (m.in. Nagrody Vergílio Ferreiry, Nagrody Eduardo Lourenço, Nagrody Camõesa oraz prestiżowej Neustadt International Prize for Literature).

Renata Díaz-Szmidt